

ҚАРАҚАЛПАҚСТАН АЙМАҒЫНДАҒЫ ЭТНОТОПОНИМЛЕР**Алланиязов Аскарбек Ерназарович***Ажиниёз номидаги НДПИ
докторанти*

Топонимлер тил лексикасиниң бир бөлеги сыпатында басқа сөзлер сыяқлы тил нызамлықларына бойсынады, Соның менен бирге топонимлерде өзимиздиң миллий тилимизге тийисли болған фонетикалық, лексикалық хәм морфологиялық элементлер салыстырмалы дәрежеде көбирек болады. Сондай-ақ сол орынның тәбийий географиялық жайласыуы, сол жерде жасаушы жергиликли халықтың этникалық келип шығыуы, адамлардың кәсиби, тарийхый шахслар хәм белгили бир ўақыялар топонимлердиң келип шығыуының тийкарғы дереклери болып есапланады.

Қарақалпақстан тилши илимпазлары тек ХХ әсирдиң орталарынан кейин баслап ғана бул мәселе менен шуғыллана баслады. 1966-жылы Қ.Әбдимуратов тәрәпинен Қарақалпақстан топонимлери бойынша тарийхый–лингвистикалық жобада кандидатлық диссертация жақланды. Оның 1965-жылы «Неге усылай аталған?» деген китабы қарақалпақ тилинде, соңынан бул китап рус тилинде басылып шықты. Буннан басқа да Қ.Әбдимуратовтың топонимика мәселелери туўралы көплеген илимий мақалалары баспада жәрияланды.

Қарақалпақстан топонимиясының айырым мәселелери О.Бекбаўловтың илимий мақалаларында да сөз етилди.

Деген менен, Қарақалпақстан топонимиясының бир қатар мәселелери еле толық хәм хәр тәрәплеме үйренилмей киятыр. Сонлықтан да үлкемиздеги географиялық атамалардың қойылыуы сырларын, олардың лингвистикалық өзгешеликлерин еле де тереңирек изертлеу хәзирги қарақалпақ тил билиминдеги әхмийетли мәселелердиң бири болып есапланады.

Топонимлер менен географиялық терминлердиң генетикалық байланысы оларды бирдей кубылыс деп қарауға тийкар бермейди. Олар өз-ара байланыслы болса да, бир-биринен парықланады. Географиялық терминлер бир түрдеги географиялық предметлердиң топарын атайды, ал топонимлер болса географиялық объектлердиң биреуин басқалардан ажыратып көрсетеди.

Топоним хәм географиялық терминлер бир-бири менен генетикалық жақтан байланыслы болып Кегейли районы аймағында жер суў атамаларының басым көпшилги этнотопонимикалық атамалар болып табылады.

Қарақалпақстан Республикасы аймағындағы жайласқан аўыл, жер орынларының атамалары көбирек руў атамаларына тийкарланып қойылғанлығын көрийге болады.

- Қылқалы аўыл: Бул аўыл атамасы болып кегейли районы жаңабазар аймағында жайласқан хэм тийкарынан қарақалпақлардың қылқалы руўынан болған халық жасағаны ушын бул орын Қылқалы деп аталған. Қылқалы руўының келип шығыуы тарийхына қарасақ маңғыт руўының тийреси болып Қылқа тонлы деген сөзлердің қосылып өзгериске ушырауы менен пайда болған деген болжаўлар бар. Яғный бул қәўим адамлар қылқа тон кийип жүргенлиги ушын руўы солай аталған.

Кенегес аўыл: Қарақалпақлардың кенегес руўынан болған халық жасағаны ушын усылай аталған.

Ашамайлы аўыл: Қарақалпақлардың Ашамайлы руўынан болған халық жасағаны ушын усылай аталған.

Естек аўыл: Қарақалпақлардың Естек руўынан болған халық жасағаны ушын усылай аталған.

Мамықшы аўыл: Қарақалпақлардың мамықшы руўынан болған халық жасағаны ушын усылай аталған.

Оймаўыт аўыл: Қарақалпақлардың оймаўыт руўынан болған халық жасағаны ушын усылай аталған.

Тоқмаңғыт аўыл: Қарақалпақлардың тоқмаңғыт руўынан болған халық жасағаны ушын усылай аталған.

Тамғалы аўыл: Қарақалпақлардың тамғалы руўынан болған халық жасағаны ушын усылай аталған.

Қазаяқлы аўыл: Қарақалпақлардың қазаяқлы руўынан болған халық жасағаны ушын усылай аталған.

Майлы балта аўыл: Қарақалпақлардың майлы балта руўынан болған халық жасағаны ушын усылай аталған.

Нанбай аўыл: Қарақалпақлардың нанбай руўынан болған халық жасағаны ушын усылай аталған.

Салтыр аўыл: Қарақалпақлардың салтыр руўынан болған халық жасағаны ушын усылай аталған.

Боқлықытай аўыл: Қарақалпақлардың боқлықытай руўынан болған халық жасағаны ушын усылай аталған.

Быйық-сыйық аўыл: Қарақалпақлардың быйық-сыйық руўынан болған халық жасағаны ушын усылай аталған.

Этнотопонимика-қарақалпақ тил билимининң ең жас тараўларының бири болып ҳазирги ўақытта оны ҳәр тәрәплеме үйрениў, изертлеў мүмкиншилиги күшейди. Себеби бул материаллар арқалы ески лексикалық қатламлар, грамматикалық формалар, белгили бир халықтың үрп-әдетлери, оның этногенези ҳәм тағы басқалар көринеди. Сондай-ақ топонимикалық материаллар арқалы көплеген тарийхый сырлар, ертедеги халықлардың өз-ара экономикалық ҳәм мәдений қарым-қатнаслары, тилдеги өзгешеликлер анықланады.

Демек, белгили бир аймақтағы географиялық атамаларды илимий жақтан изертлеў сол аймақтағы халықтың тарийхы, турмысы ҳәм тили ҳаққында әҳмийетли мағлыўматлар беретугыны сөзсиз. Сонлықтан да топонимлерди ҳәр тәрәплеме изертлеў үлкен әҳмийетке ийе.

Адабиётлар:

1. Norov, I., Yo'ldoshev, J., & Yo'ldoshev, S. (2023). ZAMONAVIY PEDAGOGIK TEXNOLOGIYALAR ASOSIDA DARS TASHKIL QILISH. INTERNATIONAL JOURNAL OF RECENTLY SCIENTIFIC RESEARCHER'S THEORY, 1(4), 40-47.
2. Norov, I. (2023). DEFINITION OF ZOONYMS IN UZBEK ARTISTIC WORKS. INTERNATIONAL JOURNAL OF RECENTLY SCIENTIFIC RESEARCHER'S THEORY, 1(1), 1-6.
3. Jemal, G., & Norov, I. (2021). Avlodlar Dovoni Asarida Onomastik Birliklar. TA'LIM VA RIVOJLANISH TAHLILI ONLAYN ILMIY JURNALI, 1(5), 77-79.
4. Norov, I. K., Shirinova, N. A., & Yuldasheva, S. S. (2020). BADIY ASARNI TAHLIL QILISHDA ZAMONAVIY METODLARDAN FOYDALANISH. In Молодой исследователь: вызовы и перспективы (pp. 124-126).
5. Norov, I., & Haytbayev, O. (2023). TIL TA'LIMIGA ZAMONAVIY YONDASHUV. INTERNATIONAL JOURNAL OF RECENTLY SCIENTIFIC RESEARCHER'S THEORY, 1(9), 65-72.
6. Norov, I. (2023). O'QITISHNING ZAMONAVIY USULLARDA YONDASHUV. Нововведения Современного Научного Развития в Эпоху Глобализации: Проблемы и Решения, 1(6), 39-43.
7. Norov, I., & Haytbayev, O. (2023). SHAXS MA'NAVIYATIDA UZLUKSIZ TA'LIMNI RIVOJLANTIRISH. The Role of Exact Sciences in the Era of Modern Development, 1(6), 36-39.
8. Norov, I., & Haytbayev, O. (2023). SHAXS MA'NAVIYATINI SHAKLLANTIRISH. The Role of Exact Sciences in the Era of Modern Development, 1(6), 32-35.
9. Шодиевич, Ш. Х., Эрматов, Н. Ж., Расулова, М. Р., Шодиев, Ж. Х., & Хожаназарова, С. Ж. (2023). MICROSOFT EXCEL ЭЛЕКТРОН ЖАДВАЛИДАН ФОЙДАЛАНИБ ИЛМИЙ ТАДҚИҚОТ НАТИЖАЛАРИНИ СТАТИСТИК ҲИСОБЛАШ. INTERNATIONAL JOURNAL OF RECENTLY SCIENTIFIC RESEARCHER'S THEORY, 1(4), 67-75.

10. Шодиев, Ж. Х., & Алиева, С. С. (2023). Источники финансирования инвестиционной деятельности со стороны государства. Ta'lim va rivojlanish tahlili onlayn ilmiy jurnali, 3(2), 294-297.
11. Болтаев, К. С., & Хамза, Ш. Ш. (2022). ЗАМОНАВИЙ УСУЛЛАРДА ЎҚИТИШНИНГ БУГУНГИ КУНДАГИ ЎРНИ. PEDAGOGS jurnali, 4(1), 328-333.
12. Болтаев, К. С., & Хамза, Ш. Ш. (2022). ЗАМОНАВИЙ УСУЛЛАРДА ЎҚИТИШНИНГ БУГУНГИ КУНДАГИ ЎРНИ. PEDAGOGS jurnali, 4(1), 328-333.
13. Болтаев, К. С., & Хамза, Ш. Ш. (2022). ЗАМОНАВИЙ УСУЛЛАРДА ЎҚИТИШНИНГ БУГУНГИ КУНДАГИ ЎРНИ. PEDAGOGS jurnali, 4(1), 328-333.
14. Sh, S. H., Mamarasulova, N. I., & Yusupov, M. I. (2022). HOZIRGI ZAMON TALABALARINING BILIM OLISHIDA ETIK-ESTETIK CHALG'ITUVCHI OMILLAR. PEDAGOGS jurnali, 9(2), 90-95.
15. Shodievich, S. H., Roziqovna, R. M., & Hamzaevich, S. J. (2023). BUGUNGI KUN KITOB LARI QANDAY BO' LISHI KERA K. INTERNATIONAL JOURNAL OF RECENTLY SCIENTIFIC RESEARCHER'S THEORY, 1(1), 19-24.
16. Shodievich, S. H., & Roziqovna, R. M. (2023). OLIY O' QUV YURLARIDA MASHG' ULOTLAR SIFATI VA SAMARADORLIGINI OSHIRISHDA ILMIY MAQOLALARNING O' RNI. PEDAGOGS jurnali, 25(1), 52-55.

